

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ – ЗБИРАЧ І ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Юрія Федьковича – Осипа Гординського (8.08.1834, с. Сторонець-Путилів, тепер селище Путила Чернівецької обл. – 11.01.1888, Чернівці) знаємо найперш як талановитого письменника. “Буковинським кобзарем” назвав його Іван Франко. Великий Каменяр зокрема писав: “Осип – Юрій Федькович – се безперечно одна з найоригінальніших літературних фізіономій в нашій літературі. Так і здається, що природа гуцульської землі і гуцульської породи зложила в ньому що мала найніжнішого і найсердечнішого: чаруючу простоту й мелодійність слова, теплоту чуття і той погідний, сердечний і неколючий гумор, котрий так і лине до серця кожного слухача ...” [1, с.201].

Творча діяльність Юрія Федьковича напрочуд багатогранна. Він виступав як поет, прозаїк, драматург, перекладач, публіцист. Зокрема великий вклад в національно-духовне відродження вніс Юрій Федькович і як редактор першої української газети на Буковині, котра так і називалась “Буковина”. Неоціненні його заслуги і в справі розвитку національного шкільництва. Він – автор першого “Букваря” для українських шкіл, який “вчив дитину любити рідну мову, знати свою історію, будив національну свідомість” [2, с.84].

Життєдайним джерелом натхнення для творчої праці загалом слугувала поетові усна народна творчість. З нею Юрій Федькович народився і виріс. Їй він до останніх днів життя залишався зобов’язаний своїми здобутками в красному письменстві. Особливо надійною супутницею митця була народна пісня, любов до якої він ввібрав ще з молоком матері.

Бо мене мати бай породила,
Де вірли воду пили,
Навчала мене бай співаночок
Сто двадцять і чотири.
Бо мене мати бай породила,
У поли край Дунаю.
Та й казала ми: співай, синочку,
Так як соловій в гаю, –

писав Ю.Федькович у одному зі своїх віршів “На добрий день” (1861).

Зрештою, в батьківській оселі письменника всі любили народну пісню. “Моя старша сестра – згадував митець, – знала незраховані казки і пісні русько-народні (в нас дома, натурально, лише по-руські бесідувано), а же ми ся обоє так дуже любили, то я, хлопчиком будши, раз у раз при неї ся забавляв, і всі такі співанки і казки поперейняв” [3, с.43].

Усна народна творчість мала величезний вплив на літературну діяльність Буковинського кобзаря. З її скарбниці він черпав сюжети, образи, теми, ідеї, художні засоби... Наприклад, для переважної більшості ранніх поезій (“На добрий день”, “Дністер”, “Виправа в поле”, “У Вероні”, “Вечором” та ін.) зразком слугували народнопісенні мотиви і ритми. А народнопісенний коломийковий розмір залишився основним у всій поетичній творчості.

До речі, із добротворчою фольклорною стихією був нерозлучний не лише сам митець. Нерозлучними з нею були і його герої. У багатьох поемах, баладах, оповіданнях, повістях і драмах вони є активними носіями народного гумору і сатири, народної пісні. Так, в одну лише п’єсу “Сватання на гостинці” художник вмонтував 12 народних пісень різного змісту.

Використання фольклорно-етнографічного матеріалу в художніх творах допомагало Ю.Федьковичу правдиво відтворювати дух епохи, в якій відбувались ті чи інші події, глибше проникати у внутрішній світ героїв-персонажів і досліджувати їхні характери. Важко собі уявити розвиток сюжету в оповіданні “Штефан Славич” без пісні “Ой летіла зозуличка понад море в гай” або оповідання “Серце не навчити” та “Безталанне кохання” без пісні “Ой засвіти, місяченьку, да й ти, зоре ясна!”. Причому, відзначає О.Романець, “ілюструючи тексти народних пісень, до того ще й інколи з нотними записами мелодій, або вказівками на який голос співається пісня, тлумаченням змісту і захопленою оцінкою краси цих пісень твори Ю.Федьковича, крім прямого свого призначення, виконували ще й іншу функцію – вони у певних випадках заступали собою друковані збірки пісень, яких тоді (та й навіть пізніше) не мала Буковина” [4, с.19].

У творчій діяльності письменника пропаганда української народної пісні була нерозривно пов’язана з її збиранням. Цій благородній справі Ю.Федькович віддав майже все своє свідоме життя. Митець уважав “за святу повинність кожного чоловіка, що народність свою любить”, збирати “неоціненні сокровища фольклору, зокрема пісні, і сам особисто використовував кожну нагоду, аби записати кожну почуту пісню” [5, с.21].

Про Юрія Федьковича як про збирача, дослідника та популяризатора усної народної творчості написано не так уже й багато. Тому подальше вивчення цієї важливої теми допоможе глибше пізнати багатогранну діяльність Буковинського кобзаря, а у її контексті збагнути масштаб його творчої особистості – як самобутнього майстра слова і мислителя.

Юрія Федьковича як фольклориста і етнографа високо цінував Іван Франко. Він називав його “буковинським лірником” [1, с.264]. Як “невсипушого робітника в царині пропаганди народної пісні” відзначав Ю.Федьковича Осип Маковей [3, с.44]. На “сумлінність найвищого гатунку збирацької роботи Буковинського кобзаря” вказував відомий публіцист Тит Ревакович [6, с.35].

Про величезне значення фольклорно-етнографічної діяльності Ю.Федьковича писали сучасні дослідники В.Лесин, М.Нечитайлюк, В.Полек, О.Романець, О.Криштанович [7, с.79-85; 8, с.108; 9, с.173-176; 4, с.7-26; 5, с.21-22].

Неабияку наукову цінність становлять також чисельні спогади близьких друзів, знайомих Буковинського кобзаря, з яких постає яскравий образ пристрасного любителя народнопісенної творчості (Кость Горбаль, Юрій Семанюк, Осип Цурковський, Мелітон Бучинський та ін.) [10, с.132-133; 11, с.380; 10, с.464; 10, с.373].

Говорячи про Юрія Федьковича як про збирача та пропагандиста української народної пісні, слід сказати, що в цьому плані він мав блискучу, як на той час, фахову підготовку, був ґрунтовно обізнаний із фольклорними працями М.Максимовича, В.Залеського, Ж.Паулі, “Віком” І.Головацького, “Записками о Южной Руси” П.Куліша, “Чумацькими піснями” І.Рудченка, збірниками історичних та політичних пісень М.Драгоманова, “Записками Юго-Западного отделения Императорского географического общества” та ін.

Що ж найбільше цікавило Буковинського кобзаря – збирача усної народної творчості? Передовсім, обрядова поезія (скажімо, вивченню і дослідженню весілля він віддав понад 20 років життя). Весілля Ю.Федькович вважав однією з найпрекрасніших перлин усної народної творчості. Письменник склав збірку “Ладовних пісень разом з мелодіями”, розглядаючи її не стільки як спробу поетичних сил “на так дуже для співака труднім поли старослов’янської поезії”, а більше як засіб відновлення і збереження чарівних народних звичаїв та обрядів. “Ручу, – писав Ю.Федькович Богданові Дідицькому, – що хто раз солодкі голоси ладовнії чув, а ще не зовсім серце закаменіле має, той певне при жалісливим “Ладод! Ладод!” слізи обітре, бо єго душу обгорне краса старослов’янського духа і тих часів, коли на світі ще гаразд було” [4, с.24].

Плідно працював письменник і над записами шедрівок, колядок, вбачаючи в них сучасників “честь, а наших праотців славу”. Зокрема колядки вважав “дорогою пам’яткою для кожного русина” [4, с.186]. Тексти цієї групи склали збірник “Колядник руского народа. Зібрав і зладив Ю.Федькович”. Частина цих записів видавалася окремою брошурою “Рускі церковні і народні коляди і шедрівки для охоти і забави усіх руских колядників, а Богу во честь і славу. Зладив Юрій Федькович”. Брошура побачила світ у Львові 1873-го року [12, с.32]. Друге видання вийшло 1885 року.

Наступна збірка, яку 1878 року поет уклав і упорядкував із пісень на релігійну тематику, називалась “Руский лірник” [4, с.25]. Із числа календарно-обрядової поезії Ю.Федькович зробив також запис творів жнивварських пісень, що виконувалися під час “Меланки” [13, с.661-676]. Упорядкував збірку жнивварських пісень, але вона до нас не дійшла. Про її існування знаємо лише

зі слів О.Маковея. “До старань поета віддати народові його пісні, відомі йому споконвіку, але тепер упорядковані і доповнені Федьковичем, треба зачислити і його збірку під заголовком “Руский женчик”, яка пропала, а мала, як видно із заголовка, на меті женців і жнива, – сим разом хоч і не свята, але важний час у життю селян” [3, с.480].

Та найціннішою серед народнопісенних збірок “буковинського соловейка” треба вважати велику рукописну книгу під назвою “Найкращі співанки руского народа на Буковині. Зібрав Юрій Федькович”. Зберігається вона у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України. В ній любовно переписані тексти 95 жовнірських та родинно-побутових пісень.

Вищеназвана народнопісенна збірка друком так і не з’явилась. Правда, спроби видати її були. І лише 1968 року записи з “Найкращих співанок руского народа на Буковині” вийшли окремою книжкою у видавництві “Музична Україна”. Записи упорядкували і склали О.Дей та О.Романець. вступна стаття О.Романця [15, с.7-221]. Хоча перед тим окремі пісні із рукописного збірника використовував у своїх художніх творах сам автор, зокрема рекрутські та жовнірські, а декілька було опубліковано у виданнях “Буковина в піснях” та “Юрій Федькович” [16, с.30-35; 17, с.244-248].

До речі, рекрутським та жовнірським пісням Буковинський кобзар приділяв величезну увагу. Як колишньому офіцерові Австро-Угорської армії нелегке жовнірське життя-буття було добре відоме, а мотиви солдатських пісень – близькі й дорогі. Незадовго до своєї смерті Ю.Федькович випустив у світ окремий збірник під назвою “Пісні жовнірські з голосами”. Він відкривається такими словами: “Рускі вояки!.. Співайте! А если вам ся книжечка буде до сподоби, то ми вам з радної душі і другу, і третю, і четверту постараємо. Лиш співайте, вояки!

Аби наша пісня і слава
Повік гомоніла,
І нас далі зігрівала,
Як доси нас гріла!”

[4, с.11-12].

Відомо, що як збирач усної народної творчості Юрій Федькович відзначався високими фаховими здібностями. По-перше, сам прекрасно співав, знав силу-силенну пісенних творів. Батько Марка Черемшини Юрій Семанюк згадує: поет “одного разу у церкві в Путилові так сильно заспівав, що усі гудзики у його кабаті були потріскали і попадали на землю, наче їх ножницями обтято” [11, с.380].

Але знав талановитий майстер слова не лише буковинські пісні. “При бесіді, – засвідчує Осип Цурковський, – зійшов він на наші народні пісні і став деякі співати. Голос його був тихий, але дуже чутливий, милий, тонкий. який

більше-менше у всіх наших гуцулів подибуємо. Відтак просив мою сестру, щоби що заспівала, і не міг налюбуватися, почувши її пісні. При сій нагоді виразився, що подільські пісні о много красші, як гуцульські, котрі більше монотонні, – і для доказу переспівував одні і другі” [3, с.464].

І, по-друге: фольклорист володів музичною грамотою, записував не тільки пісенні тексти, але й мелодію до них. Звідси і впливає така живописна мелодійність його оригінальних поетичних творів, до яких дуже часто зверталися українські композитори, і серед них такі відомі, як О.Нижанківський, С.Людкевич, Я.Лопатинський, Д.Січинський, М.Вербицький, І.Воробкевич... Так, О.Нижанківський озвучив поезії Ю.Федьковича “Гуляли”, “Золоті зорі”. М.Вербицький – “Гей, по горі”. А кому не відома пісня, написана на слова Ю.Федьковича Станіславом Людкевичем “Пою коні при Дунаю”? Дуже часто звертався до творчості Буковинського кобзаря Ярослав Лопатинський. На його слова композитор написав цілу низку романсів, і серед них донині великою популярністю користується твір “Нічліг”.

Часто-густо музику до власних віршів складав автор. Всі знаємо дотепну, перейняту запорізьким гумором пісню “Як засядем, браття, коло чари...” Але не всім відомо, що автором і слів, і музики цієї пісні є Юрій Федькович.

Музичні твори Буковинського кобзаря включені до збірок, стають предметом аналізу музикознавців, залучаються до репертуару хорових колективів (в першу чергу, Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю), вокальних ансамблів та солістів [18, с.18-22; 19, с.129-131; 20, с.122-123; 21, с.90].

Навидовиж багатогранною вирисовується постать Юрія-Осипа Федьковича як невтомного збирача, популяризатора та пропагандиста усної народної творчості. Нинішньому поколінню дослідників духовної культури українського народу, його історії є чому навчитися у таких сподвижників, яким був Буковинський кобзар. Він дав нам взірєць глибокого наукового проникнення у фольклорний процес, теоретичного осмислення нових явищ у народній поезії, передбачення закономірностей їхнього розвитку. Словом, дав взірєць самовідданої праці, створивши своєрідний поетичний літопис життя українського народу.

Свій рідний український народ митець любив пристрасно, знав його душу, його болі, мрії і сподівання... І свято вірив у його світле майбутнє. “Я наш народ цілком серцем люблю, і душа моя віщує, що його велика доля жде”, – писав поет [22, с.18-19]. Це слова, котрі стали пророчими.

Подальші наукові розвідки фольклористичної діяльності Ю.Федьковича бачаться у жанровій класифікації записаних письменником пісень, у конкретизації сюжетів і образів, виокремленні специфічних регіональних ознак тощо.

1 Франко І. Твори в 20-ти томах. – К. 1955. – Т.17. – С.201, 264, 661-676.

2 Солонинко В. Педагогічна діяльність Юрія Федьковича // Радянська школа. – 1988. – №1. – С.84.

3. Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1910. – С.43, 44, 480, 464.
4. Романець О. Збирач перлин народних // Народні пісні Буковини в записях Юрія Федьковича – К., 1968. – С.19, 7-26, 24, 186, 25, 11-12.
5. Криштанович О. Юрій Федькович – фольклорист // Українська мова і література – 2001 – Березень (ч.12). – С.21, 21-22.
6. Ревакович Т. Причинки до біографії Осипа Федьковича // Зоря. – 1888. – №2. – С.35.
7. Лесин В. Дві поеми Федьковича про царську рекрутчину // Юрій Федькович. Статті та матеріали. – Чернівці, 1959. – С. 79 – 85.
8. Нечитайлюк М. Буковинський кобзар. – Львів, 1962. – С.108
9. Полєк В. Джерело живої води. До 150-річчя з дня народження Юрія Федьковича // Вітчизна – 1984. – №8. – С.173-176.
10. Горбаль М. Життєпис Осипа Юрія Гординського Федьковича. – С.132-133, 464, 373.
11. Семанюк Ю. // Черемшина М. Твори. – К., 1960. – С.380.
12. Рускі церковні і народні коляди і шедівки для охоти і забави руских колядників, а Богу во честь і славу. Зладив Юрій Федькович. – Львів, 1873. – С.32.
13. Опрацьовані Ю.Федьковичем пісні про Меланку були передруковані І.Франком // Франко І Твори в 20-ти томах – К., 1955. – Т.1. – С.661-676.
14. Найкращі співанки руского народа на Буковині Зібрав Ю.Федькович // Фонд 58. од. збер. 66. арк.152.
15. Народні пісні Буковини в записях Юрія Федьковича. – К.: Музична Україна, 1968 – С.7-221
16. Буковина в піснях. – Чернівці, 1957. – С.30-35.
17. Юрій Федькович. Статті та матеріали. – Чернівці, 1959. – С.244-248.
18. Співає Буковина. Хорові твори з репертуару Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю. – К., 1973. – С.18-28.
19. Хрестоматія української дожовтневої музики. Видання друге. Виправлене і доповнене. – К., 1976. – С.129-131.
20. Ой у лузі червона калина. Пісні Українських Січових Стрільців. – Львів: Світ 1990. – С.122-123.
21. Гей, там на горі, Січ іде. Збірка пісень Січових Стрільців. – Луцьк, 1992. – С.90.
22. Нечитайлюк М. Буковинський кобзар // Федькович Ю. Твори в двох томах – К., 1984 – Т.1 – С.18-19.

Marta Shevchenko

YURIY FEDKOYCH – UKRAINIAN MUSICAL FOLKLORE'S COLLECTOR AND EXPLORER

The studio "Yuriy Fedkovych – Ukrainian musical folklore's collector and explorer" studies Y.Fedkovych's folklore – collecting experience and influence of folksong creation on his literary activity.